

ISSN: 1814-6961 (print)
ISSN: 2788-9718 (online)

Отан тарихы Отечественная история History of the Homeland

**Үш айда бір рет шығатын ғылыми журнал
2025. № 28 (1)**

РЕДАКЦИЯ

Бас редактор

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас директоры (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Редакциялық алқа

Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан Республикасы, Астана қ.)

Абдырахманов Толобек Әбілұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қырғыз Республикасы Ұлттық ғылым академиясының корреспондент-мүшесі (Қырғыз Республикасы, Бішкек)

Апендиев Тимур Әкімханұлы – PhD докторы, доцент, жетекші ғылыми қызметкер, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Горшенина Светлана Михайловна – PhD, тарих ғылымдарының кандидаты; CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/ Sorbonne университетінің зерттеу бөлімінің директоры (Франция, Париж)

Исмағұлов Оразақ Исмағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР Қазақстан Республикасы Ұлттық музейінің физикалық антропология зертханасының меңгерушісі (Қазақстан Республикасы, Астана қ.)

Шиндзю Като – PhD (археология бойынша), Нарадағы мәдени құндылықтардың ұлттық ғылыми-зерттеу институты (Жапония, Нара)

Бирсель Каракоч – Уппсала университетінің түркі тілдерінің профессоры (Швеция, Уппсала қ.)

Мионг Сун-ок – антропология ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор (Корея, Сеул)

Қозыбаева Махаббат Маликовна – PhD доктор; Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің «Алаш» мәдениет және рухани даму институтының жетекші ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Астана қаласы)

Моррисон Александр – PhD, NewCollege профессоры, Оксфорд (Ұлыбритания, Оксфорд)

Мотузаите-Матузевичюте Гидре – археология ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс университетінің «Биоархеология» ғылыми орталығының жетекшісі (Литва, Вильнюс)

Муминов Әшірбек Құрбанұлы – тарих ғылымдарының докторы, арабтанушы, профессор; ИКҰ (Орталық Азия) ұйымдастыру қызметінің бас директорының кеңесшісі (Түркия, Стамбул)

Нұрсан Әлімбай – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Отенова Гүлфира Елубайқызы – тарих ғылымдарының докторы, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің профессоры (Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.)

Оутрам Алан – археология ғылымдарының докторы, Эксетер университетінің археология және тарих кафедрасының профессоры (Ұлыбритания, Эксетер)

Романова Екатерина Назаровна – Солтүстіктің байырғы халықтарының мәселелері және гуманитарлық зерттеулер институтының этнологиялық зерттеулер орталығының жетекшісі (АН СР(Ы) ХР) (Ресей Федерациясы, Якутск қ.)

Рюосуке Оно – Васеда университетінің тереңдетілген гуманитарлық зерттеулер орталығының доценті (Жапония, Токио)

Сәбитов Жақсылық Мұратұлы – Жошы Ұлысын зерттеу ғылыми институтының директоры, PhD доктор (Қазақстан Республикасы, Астана қаласы)

Томохико Уяма – PhD докторы, Хоккайдо университетінің славян және еуразиялық зерттеулер орталығының профессоры (Жапония, Саппоро)

Финке Питер – PhD докторы, Цюрих университетінің Макс Планк институтының профессоры (Швейцария, Цюрих)

Шотанова Ғалия Айтжанқызы – тарих ғылымдарының кандидаты, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының жетекші ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Жауапты редактор

Абдулина Ақсұңқар Тұрсынқызы

Жауапты хатшы және редактор

Мырзаходжаев Қуаныш Мәдиұлы

Редакторлар

Қасымова Дидар Бейсенғалиқызы

Черниенко Денис Аркадьевич

Досымбетов Нұрлыбек Айдарбекұлы

Көбеев Рүстем Джаулыбайұлы

Техникалық көмек

Қонырбеков Медет Жаугааштыұлы

Зікірбаева Венера Серікқызы

Копеева Сания Жуматайқызы

РЕДАКЦИЯ

Главный редактор

Кабульдинов Зиябек Ермуханович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, генеральный директор Института истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Члены редакционной коллегии

Абиля Еркин Аманжолович – доктор исторических наук, профессор (Республика Казахстан, г. Астана)

Абдырахманов Толобек Абилович – доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент НАН КР (Кыргызская Республика, г. Бишкек)

Апендиев Тимур Акимханович – PhD, ассоциированный профессор, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Горшенина Светлана Михайловна – доктор PhD, кандидат исторических наук; директор по исследованиям CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/Университет Сорбонны (Франция, г. Париж)

Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий лабораторией физической антропологии Национального музея РК (Республика Казахстан, Астана)

Като Синдзи (Shinji Kato) – PhD (в области археологии), Национальный научно-исследовательский институт культурных ценностей в Наре (Япония, г. Нара)

Бирсель Каракоч, профессор тюркских языков, Уппсальский университет (Швеция, г. Уппсала)

Мионг Сун-ок – доктор антропологии, ассоциированный профессор (Корея, г. Сеул)

Козыбаева Махаббат Маликовна – доктор PhD; ведущий научный сотрудник Института культуры и духовного развития «Алаш» Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Астана)

Моррисон Александр – PhD, профессор NewCollege, Оксфорд (Великобритания, Оксфорд)

Мотузаите-Матузевичюте Гидре – доктор археологии, профессор, руководитель Научного центра «Биоархеология» Вильнюсского университета, (Литва, г. Вильнюс)

Муминов Аширбек Курбанович – доктор исторических наук, арабист, профессор; консультант Генерального директора по организационной деятельности ОИК (Центральная Азия), (Турция, Стамбул)

Нурсан Алимбай – кандидат исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Отеева Гульфира Елубаевна – доктор исторических наук, профессор Павлодарского педагогического университета им. А.Х. Маргулана (Республика Казахстан, г. Павлодар)

Оутрам Алан – доктор археологических наук, профессор департамента археологии и истории университета Эксетере (Великобритания, г. Эксетер)

Романова Екатерина Назаровна, руководитель Центра этнологических исследований Института гуманитарных исследований и проблем малочисленных народов Севера (ИГИ АН РС(Я)) (Российская Федерация, г. Якутск)

Рюосуке Оно – доцент, Центр перспективных гуманитарных исследований, Университет Васеда (Япония, г. Токио)

Сабитов Жаксылык Муратович – директор Научного института изучения Улуса Джучи, доктор PhD (Республика Казахстан, г. Астана)

Томохико Уяма – PhD, профессор Центра славянско-евразийских исследований университета Хоккайдо (Япония, г. Саппоро)

Финке Петер, доктор PhD, профессор Института Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария, г. Цюрих)

Шотанова Галия Айтжановна – кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Ответственный редактор

Абдулина Аксункар Турсуновна

Ответственный секретарь и редактор

Мурзаходжаев Куаныш Мадиевич

Научные редакторы:

Касымова Дидар Бейсенгалиевна

Черниенко Денис Аркадьевич

Досымбетов Нурлыбек Айдарбекович

Кубеев Рустем Джаулыбайулы

Техническое сопровождение

Конырбеков Медет Жаугаитиевич

Зикирбаева Венера Сериковна

Копеева Саня Жуматаевна

EDITORIAL TEAM

Editor-in-Chief

Kabuldinov Ziyabek Ermukhanovich – Doctor of Historical Sciences Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, general Director of Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Editorial board members

Abil Erkin Amanzholovich – Doctor of Historical Sciences, Professor (Republic of Kazakhstan, Astana)

Abdyrakhmanov Tolobek Abilovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic (Kyrgyz Republic, Bishkek)

Apendiev Timur Akimkhanovich – PhD, associate professor, leading researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Gorshenina Svetlana Mikhailovna – PhD, Candidate of Historical Sciences; Research Director of CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/Sorbonne University (France, Paris)

Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Laboratory of Physical Anthropology of the National Museum of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana)

Shinji Kato – PhD (Archaeology), Nara National Research Institute for Cultural Properties (Japan, Nara)

Birsel Karakoch – Professor of Turkic Languages, Uppsala University (Sweden, Uppsala)

Myong Soon-ok – PhD (Anthropology), Associate Professor (Seoul, Korea)

Kozybaeva Makhabbat Malikovna – PhD; Leading Researcher, Institute of Culture and Spiritual Development «Alash» of the L.N. Gumilyov Eurasian National University (Republic of Kazakhstan, Astana)

Morrison Alexander – PhD, Professor, New College, Oxford (United Kingdom, Oxford)

Motuzaitė-Matuzevichute Gidrė – Doctor of Archaeology, Professor, Head of the Scientific Center «Bioarchaeology» of Vilnius University, (Lithuania, Vilnius)

Muminov Ashirbek Kurbanovich – Doctor of Historical Sciences, Arabist, Professor; Consultant to the Director General for Organizational Activities of the OIC (Central Asia), (Turkey, Istanbul)

Nursan Alimbay – Candidate of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Otepova Gulmira Elubayevna – Doctor of Historical Sciences, Professor at the A. Margulan Pavlodar Pedagogical University (Republic of Kazakhstan, Pavlodar)

Outram Alan – Doctor of Archaeological Sciences, Professor of the Department of Archaeology and History, University of Exeter (Great Britain, Exeter)

Romanova Ekaterina Nazarovna – Head of the Center for Ethnological Research, Institute for Humanitarian Research and Problems of Indigenous Peoples of the North (IHR RAS (Yakutia)) (Russian Federation, Yakutsk)

Ryuosuke Ono – Associate Professor, Center for Advanced Humanitarian Studies, Waseda University (Japan, Tokyo)

Sabitov Zhaksylyk Muratovich – Director of the Scientific Institute for the Study of the Ulus of Jochi, PhD (Republic of Kazakhstan, Astana)

Tomohiko Uyama – PhD, Professor, Center for Slavic-Eurasian Studies, Hokkaido University (Japan, Sapporo)

Finke Peter – PhD, Professor, Max Planck Institute, University of Zurich (Switzerland, Zurich)

Shotanova Galiya Aitzhanovna – Candidate of historical sciences, leading researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Editor-in-Chief

Abdulina Aksunkar Tursunovna

Responsible Secretary and Editor

Murzakhodjaev Kuanysh Madievich

Scientific Editors:

Kasymova Didar Beysengalieвна
Chernienko Denis Arkadyevich
Dosymbetov Nurlybek Aidarbekovich
Kubeev Rustem Dzhaubayuly

Technical support

Konyrbekov Medet Zhaugashtievich
Zikirbaeva Venera Serikovna
Kopeeva Saniya Zhumataevna

Published in the Kazakhstan
Otan tarikhyy
Has been issued as a journal since 1998
ISSN: 1814-6961 (Print)
ISSN: 2788-9718 (Online)
2025. Vol. 28. Is. 2. Pp. 510–519
Journal homepage:
<https://otan.history.iie.kz>

FTAXP / МРНТИ / IRSTI 03.20.

https://doi.org/10.51943/2788-9718_2025_28_2_510-519

XX ғ. БАСЫНДА ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БІЛІМ АЛҒАН ҚАЗАҚ СТУДЕНТТЕРІ: «ҚАЗАҚ» ГАЗЕТІ НЕГІЗІНДЕ

Батыржан Темирханов¹, Мейірбол Муталиев^{2*}, Елдос Сауырқан³

¹Анкара Хажы Байрам Вели университеті

(№10/2 Е блогы, Абант көшесі, Емниет махаллесі, 06500 Йенимахалле/Анкара, Түркия)

Жалпы түркі тарихы кафедрасының PhD докторанты

<https://orcid.org/0000-0001-7419-0335>. E-mail: batyrzhanthemirkhanov@gmail.com

²Анкара университеті

(Насеттепе, 06100, Sıhhiye Аяқ жол айрығы, 06430 Алтындаг/Анкара, Түркия)

Жалпы түркі тарихы кафедрасының PhD докторанты

<https://orcid.org/0000-0002-5022-5799>. E-mail: meirbols9293@gmail.com

*Корреспондент автор

³Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология Институты

(28 үй, Шевченко көш., 050010 Алматы, Қазақстан Республикасы)

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің 1 курс докторанты

<https://orcid.org/0000-0003-0079-0420>. E-mail: erekejan@gmail.com

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы ТЭИ, 2025

© Темирханов Б., Муталиев М., Сауырқан Е., 2025

Аңдатпа. *Kіріспе.* XX ғасырдың басындағы қазақ қоғамының әлеуметтік-мәдени дамуы мен өркениеттік серпіні жас ұрпақтың сапалы білім алуына тікелей байланысты болды. Осы кезеңде ұлт зиялылары білімді болу – жеке табыстан бұрын халықтың өркендеуінің негізі деген ұстанымды алға тартты. «Қазақ» газетінде жарияланған материалдар жастардың кәсіби білімге ұмтылысын айқын көрсетеді. *Зерттеудің мақсаты мен міндеттері.* Зерттеу мақсаты – 1913–1918 жылдар аралығында қазақ жастарының жоғары білімге ұмтылысы мен сол бағыттағы қоғамдық қолдаудың құрылымын айқындау. Негізгі міндеттер ретінде сол кезеңдегі нақты студенттер туралы мәліметтерді анықтау, олардың оқыған оқу орындары мен мамандықтарын сипаттау, стипендиялық жүйені саралау және географиялық ерекшеліктерді талдау көзделді. *Нәтижелер.* Зерттеу барысында «Қазақ» газетінде жарияланған 36 студент туралы нақты мәліметтер іріктеліп алынды. Бұл жастар университеттер мен мамандандырылған оқу орындарында білім алған. Олар көбінесе медицина, құқық және мұғалімдік салаларын тандаған. Сонымен қатар, шәкіртақы көздерінің әртүрлілігі мен қоғамдық қайырымдылықтың артуы білім беру ісіне ортақ жауапкершілікпен қараудың белгісі болды. *Қорытынды.* «Қазақ» газеті тек ақпарат көзі ғана емес, сонымен қатар ұлттық білім беру қозғалысының интеллектуалдық тірегіне айналды. Жарияланған мәліметтер қазақ қоғамында жаңғыру процесінің білім арқылы жүзеге асқанын көрсетіп, қазіргі зерттеулер үшін маңызды тарихи дереккөзі болып табылады.

Түйін сөздер: Қазақ зиялылары, жоғары білім, «Қазақ» газеті, қазақ студенттері, XX ғасырдың басы
Дәйексөз үшін: Темірханов Б., Муталиев М., Сауырқан Е. XX ғ. басында жоғары оқу орындарында білім алған қазақ студенттері: «Қазақ» газеті негізінде // Отан тарихы. 2025. Т. 28. № 2. 510–519-бб. [қазақша]. DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_2_510-519

KAZAKH STUDENTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE EARLY 20TH CENTURY: BASED ON THE “QAZAQ” NEWSPAPER

Batyrzhan Temirkhanov¹, Meiirbol Mutaliyev^{2*}, Yeldos Sauyrkan³

¹Ankara Hacı Bayram Veli University

(No:10/2 E Blok, Emniyet Mahallesi Abant Sokak. 06500 Yenimahalle/Ankara, Türkiye)

PhD-student of the Department of General Turkish History

<https://orcid.org/0000-0001-7419-0335>. E-mail: batyrzhantemirkhanov@gmail.com

²Ankara University

(06100, Hacettepe, Sıhhiye Kavşağı, 06430 Altındağ/Ankara, Türkiye)

PhD-student of the Department of General Turkish History

<https://orcid.org/0000-0002-5022-5799>. E-mail: meiirbols9293@gmail.com

*Corresponding author

³Ch.Ch.Valikhanov Institute of History and Ethnology

(28, Shevchenko St., 050010 Almaty, Republic of Kazakhstan)

PhD-student of Al-Farabi Kazakh National University

<https://orcid.org/0000-0003-0079-0420>. E-mail: erekejan@gmail.com

© Valikhanov IHE, 2025

© Temirkhanov Б., Mutaliyev М., Sauyrkan Ye., 2025

Abstract. *Introduction.* The socio-cultural development and civilizational impetus of early 20th century Kazakh society were directly linked to the younger generation's access to quality education. During this period, the Kazakh intelligentsia promoted the idea that education was not merely a means to individual success but a fundamental prerequisite for national progress. Materials published in the «Kazakh» newspaper clearly reflect the youth's aspiration for professional education. *Goals and objectives.* The aim of this study is to examine the aspirations of Kazakh youth for higher education between 1913 and 1918, as well as to analyze the structure of the public support provided in this regard. The primary objectives include identifying specific students of the period, describing the educational institutions and fields of study they pursued, analyzing the scholarship system, and examining regional characteristics. *Results.* The study identified concrete data on 36 students from publications in the “Kazakh” newspaper. These students received education in universities and specialized institutions, primarily in the fields of medicine, law, and teaching. Moreover, the diversity of scholarship sources and the growing public philanthropy reflect a shared sense of responsibility toward education. *Conclusion.* The “Kazakh” newspaper functioned not only as an information source but also as an intellectual pillar of the national education movement. The data it provided demonstrate that the process of societal modernization in Kazakh society was realized through education, making the newspaper a valuable historical source for contemporary research.

Keywords: Kazakh intelligentsia, higher education, “Kazakh” newspaper, Kazakh students, early 20th century

For citation: Temirkhanov Б., Mutaliyev М., Sauyrkan Ye. Kazakh students in higher education institutions in the early 20th century: based on the “Qazaq” newspaper // Otan tarihy. 2025. Vol. 28. No 2. Pp. 510–519 [in Kazakh]. DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_2_510-519

КАЗАХСКИЕ СТУДЕНТЫ, ОБУЧАВШИЕСЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ В НАЧАЛЕ XX ВЕКА: НА ОСНОВЕ МАТЕРИАЛОВ ГАЗЕТЫ «КАЗАХ»

Батыржан Темирханов¹, Мейірбол Муталиев^{2*}, Елдос Сауыркан³

¹Анкарский университет Хаджи Байрам Вели
(№10/2, блок Е, ул. Абант, Эмниет Махаллеси, 06500 Йенимахалле/Анкара, Турция)
Докторант кафедры общей истории тюркских народов
<https://orcid.org/0000-0001-7419-0335>. E-mail: batyrzhantemirkhanov@gmail.com

²Университет Анкара
(06100, перекресток Сыххие, 06430 Алтындаг/Анкара, Турция)
Докторант кафедры общей истории тюркских народов
<https://orcid.org/0000-0002-5022-5799>. E-mail: meirbols9293@gmail.com

*Автор-корреспондент

³Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова
(28, ул. Шевченко, 050010 Алматы, Республика Казахстан)
Докторант 1 курса Казахского национального университета имени аль-Фараби
<https://orcid.org/0000-0003-0079-0420>. E-mail: erekejan@gmail.com

© ИИЭ им. Ч.Ч. Валиханова, 2025

© Темирханов Б., Муталиев М., Сауыркан Е., 2025

Аннотация. *Введение.* Социально-культурное развитие и цивилизационный импульс казахского общества начала XX века были напрямую связаны с получением качественного образования молодым поколением. В этот период национальная интеллигенция продвигала идею о том, что образованность является не личным достижением, а основой прогресса всего народа. Материалы, опубликованные в газете «Казах», ярко отражают стремление молодежи к профессиональному образованию. *Цель и задачи исследования.* Целью настоящего исследования является выявление стремления казахской молодежи к высшему образованию в 1913–1918 годах, а также анализ структуры общественной поддержки в этом направлении. Основными задачами стали: определение конкретных данных о студентах того времени, характеристика учебных заведений и специальностей, в которых они обучались, анализ системы стипендий и исследование географических особенностей. *Результаты.* В ходе исследования были собраны конкретные сведения о 36 студентах, информация о которых была опубликована в газете «Казах». Эти молодые люди получали образование в университетах и специализированных учебных заведениях. Наиболее часто выбираемыми направлениями стали медицина, юриспруденция и преподавание. Разнообразие источников стипендий и рост общественного меценатства свидетельствуют о сформировавшемся понимании коллективной ответственности за развитие образования. *Вывод.* Газета «Казах» выступала не только источником информации, но и интеллектуальной опорой национального образовательного движения. Публикуемые данные свидетельствуют о том, что процесс обновления казахского общества реализовывался через образование и являются ценным историческим источником для современных исследований.

Ключевые слова: Казахская интеллигенция, высшее образование, газета «Казах», казахские студенты, начало XX века

Для цитирования: Темирханов Б., Муталиев М., Сауыркан Е. Казахские студенты, обучавшиеся в высших учебных заведениях в начале XX века: на основе материалов газеты «Казах» // Отан тарихы. 2025. Т. 28. № 2. С. 510–519 [на казахском яз.]. DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_2_510-519

Кіріспе. XX ғасырдың басы қазақ халқы үшін қоғамдық сананың жаңғырып, ұлттық болмыстың жаңа арнаға түсе бастаған кезеңі болды. Бұл тарихи кезеңде білім мен ғылымға деген ұмтылыс бұрын-соңды болмаған деңгейге жетіп, әсіресе жастардың жоғары оқу орындарында білім алуға деген талпынысы айқын байқалды. Империялық Ресейдің ірі қалаларындағы университеттер мен мамандандырылған оқу орындарында білім алған қазақ жастары ұлттық прогрестің қозғаушы күшіне айналды. Олар тек өз болашағын ғана емес, тұтас ұлттың мәдени, әлеуметтік және кәсіби дамуын көздеді [Қойгелдиев, 2004: 127].

Бұл үрдістің маңызды бір куәгері әрі қолдаушысы – 1913–1918 жылдар аралығында жарық көрген «Қазақ» газеті болды. Ұлттық баспасөздің осы көрнекті органы шетелде білім алып жатқан қазақ студенттері туралы ақпараттарды үнемі жариялап, олардың білім алу барысын, стипендиялық ахуалын, тұрмыс-тіршілігін кеңінен баяндап отырды. Газет бетінде жарияланған деректер тек ақпарат көзі ретінде ғана емес, сонымен бірге сол дәуірдегі қазақ қоғамының білімге, кәсіби даярлыққа және қоғамдық жаңғыруға деген ұмтылысын сипаттайтын бірегей тарихи құжаттар ретінде бағалануы тиіс [Türk, 2005: 136].

Осы мақалада XX ғасырдың басында Ресейдің әртүрлі жоғары оқу орындарында білім алған қазақ жастарының саны, шыққан өңірлері, оқу бағдарламалары мен стипендиялық жағдайлары жөніндегі нақты деректер «Қазақ» газетінің материалдары негізінде жүйеленіп, олардың ұлт болашағы үшін атқарған рөлі талданады.

Материалдар мен әдістер. Бұл зерттеудің негізгі дереккөзі ретінде 1913–1918 жылдар аралығында жарық көрген «Қазақ» газетінің материалдары алынды. Аталған басылым сол кезеңдегі қазақ қоғамының әлеуметтік, мәдени және білім беру салаларындағы өзгерістерді бейнелейтін ең маңызды ұлттық баспасөз құралдарының бірі ретінде қарастырылды. Зерттеу барысында бес жыл бойы жарық көрген 265 газет нөмірі толықтай қарастырылып, жоғары білім алып жатқан қазақ жастарына қатысты барлық мәліметтер жүйелі түрде іріктеліп алынды.

Зерттеуде сапалы контент талдау (qualitative content analysis) әдісі қолданылды. Газет беттерінде жарияланған мақала, хабарлама және жеке тұлғаларға қатысты жазбалар тақырыптық, географиялық және әлеуметтік белгілер бойынша топтастырылды. Арнайы іріктеу өлшемдері ретінде студенттердің аты-жөнінің нақты аталуы, оқып жатқан оқу орны, мамандығы, стипендиялық жағдайы және келген өңірі сияқты негізгі ақпараттардың болуы алынды. Толық емес немесе қайталанатын мәліметтер зерттеуге енгізілмеді. Бұл тәсіл зерттеліп отырған деректердің нақтылығын және академиялық жарамдылығын қамтамасыз ету мақсатында таңдалды.

Газет материалдарына жүргізілген мазмұндық сараптама нәтижесінде студенттер екі топқа бөлінді:

1. *Университет деңгейінде білім алғандар (1-кесте)*
2. *Мамандандырылған жоғары оқу орындарында білім алғандар (2-кесте)*

Бұл бөлу олардың оқу орнындағы академиялық мәртебесі мен алған білім бағытына негізделді. Жоғары оқу орындарына, ең алдымен, классикалық университеттер (Петроград, Мәскеу, Қазан, Саратов және т.б.) жатқызылса, мамандандырылған оқу орындарына ауылшаруашылық, мұғалімдер даярлайтын және техникалық білім беретін мекемелер енгізілді.

Құрастырылған екі кестеде 1913–1918 жылдар аралығында нақты аты аталған 36 қазақ студенті қамтылды: олардың 20-сы университеттерде, ал 16-сы мамандандырылған оқу орындарында оқыған. Бұл студенттердің білім алып жатқан қалалары, мамандықтары, стипендиялық қамтамасыз етілуі және шыққан аймақтары анықталып, салыстырмалы түрде талданды.

Зерттеудің тағы бір маңызды әдістемелік қыры – *географиялық және әлеуметтік контекстті* ескере отырып, деректерді интерпретациялау болды. Әрбір студенттің шыққан өңірі мен стипендия көздері арқылы сол кезеңдегі аймақтық даму ерекшеліктері мен қазақ зиялыларының білім беру ісіне қосқан үлесі сарапталды. Сонымен қатар, газет беттеріндегі студенттердің хаттары, түзетулері мен ұсыныстары әлеуметтік шындықты сипаттайтын қосымша дереккөз ретінде пайдаланылды.

Мұндай тәсіл «Қазақ» газетінің тек ақпарат көзі ғана емес, сонымен бірге білім беру саласындағы ұлттық сананы қалыптастырып, жедел өзгерістерге үн қосқан белсенді қоғамдық алаң ретінде рөлін ашып көрсетеді. Нәтижесінде бұл зерттеу тарихи деректер мен баспасөз материалдарын жүйелі саралау арқылы, 1910-жылдардағы қазақ жастарының жоғары білімге ұмтылысының құрылымдық, географиялық және әлеуметтік сипатын нақты бейнелеуге мүмкіндік берді.

Талқылау. 1913–1918 жылдар аралығында қазақ жастарының жоғары білімге ұмтылысы

бұрынғыдан әлдеқайда жүйелі және саналы сипатқа ие бола бастағанын көреміз. Бұл құбылыс – тек жекелеген тұлғалардың емес, жалпы қазақ қоғамының рухани жаңғыруға деген ұмтылысын танытатын тарихи-әлеуметтік көрініс. «Қазақ» газетінің беттерінде жарық көрген материалдар, әсіресе нақты студенттер туралы мәліметтер мен олардың оқып жатқан оқу орындары жөніндегі хабарламалар, осы кезеңдегі ұлттық сананың өсу деңгейін дәл сипаттап береді [Атабаев, 2000: 183].

Зерттеу барысында жинақталған деректер қазақ жастарының кәсіби бағыт-бағдарына қатысты маңызды тенденцияларды көрсетеді. Медицина, құқық және мұғалімдік сынды салаларға басымдық берілуі – халық мүддесіне қызмет ететін мамандарға деген сұраныстың артқанын аңғартады. Сонымен қатар, шәкіртақы көздерінің әртүрлілігі – (патша әкімшілігінен бастап, облыстық земстволар мен жекелеген қайырымдыларға дейін) – қоғамның білімге салынған инвестицияны болашақта ұлттың дамуына апаратын жол ретінде қарастырғанын білдіреді [Kuttyzholova, Filipov, 2023: 122].

Газетте жарық көрген мақалалар тек дерек көзі ғана емес, сонымен қатар ақпарат алмасу алаңына айналған [Әбдіманов, 1993: 94]. Әртүрлі қалалардағы қазақ студенттері туралы материалдар – оқырманды хабардар етіп қана қоймай, қазақ жастарының жетістігін насихаттап, өзге жастарды білім жолына үндеудің пәрменді құралына айналған. Мәселен, Мұстафа Шоқай мен Халел Ғаббасов сынды тұлғалар жайлы нақты мәліметтердің берілуі – оларды үлгі тұтатын жаңа буынның қалыптасуына ықпал етті.

Сондай-ақ, жекелеген мақалалар мен түзетулерден шәкіртақы жүйесінің айқындығына деген сұранысты байқауға болады. Бұл – сол кезеңдегі зиялы қауым арасында қоғамдық жауапкершіліктің қалыптасып, моральдық-этикалық өлшемдердің беки түскенін көрсетеді. Жалпы алғанда, 1913–1918 жылдары газет беттерінде жарияланған мәліметтер – қазақ қоғамында білім арқылы жаңғыру идеясын нақты тәжірибе деңгейінде жүзеге асыруға деген күш-жігердің айғағы. Сондықтан да бұл деректер тек тарихи маңызға ие емес, сонымен қатар қазіргі білім тарихын зерделеу үшін де құнды ғылыми ресурс болып табылады [Әнес, 2009: 108].

Зерттеу нәтижелері. Қоғамның ілгерілеуі мен дамуы көбінесе жас ұрпақтың алған білім деңгейіне және сол білім негізінде игерген кәсіби дағдыларын қоғам игілігіне жарата білуіне тікелей байланысты. XX ғасырдың басында қазақ зиялылары халықтың әлеуметтік, мәдени және экономикалық тұрғыда алға жылжуы тек білімді әрі саналы азаматтардың қолымен жүзеге аса алатынын ерекше атап өтті. Бұл кезеңдегі баспасөз беттерінде жарық көрген материалдар, әсіресе «Қазақ» газетіндегі мақалалар, білім мен кәсіби даярлық мәселесіне үлкен мән берілгенін көрсетеді. Қазақ жастарының орыс тілінде білім алып, нақты мамандық иесі болуға деген талпынысы – ұлттық даму жолындағы стратегиялық қадам ретінде бағаланды [Тұрлыбай, 2025].

Сол дәуірдегі маңызды ой иелерінің бірі – Есенғали Қасаболатов өзінің «Қазақ» газетінде жарияланған мақаласында қазақ жастарының сапалы білім алып, оны тек жеке бастың пайдасы үшін емес, халықтың әл-ауқатын арттыру жолында қолдануы қажет екенін баса көрсетеді. Оның «Адамда ілім болса, байлық болады, құрмет болады» деген тұжырымы білімнің тек жеке тұлға үшін емес, тұтас қоғам үшін маңызын айқын сипаттайды. Қасаболатов білімсіздіктің қауіпті салдарына да тоқталып, надандық халықты «дүниенің кеңдігінен мақрұм» қалдыратынын нақты ескерткен [Қасаболатов, 1913]. Бұл пікірлер XX ғасыр басындағы қазақ интеллигенциясының көзқарасын бейнелеп қана қоймай, ұлттық жаңғыру идеясын білім арқылы жүзеге асыруға деген сенімнің көрінісі болды.

1913–1918 жылдары қазақ қоғамында жоғары білім беру саласында елеулі ілгерілеушілік байқалды. Ер балалардың медицина, құқық, мұғалімдік сияқты кәсіби бағыттарда білім алуына жағдай жасалып, бұл өзгерістер заманға сай білікті кадрлар даярлауға бағытталған қоғамдық күш-жігердің көрінісі ретінде қабылданды. Сонымен қатар, қыз балалардың білім алуына қатысты бұрынғы әлеуметтік кедергілер бәсеңдей бастағаны қоғамның гендерлік білім беру қатынастары саласында да оң өзгерістер орын алғанын көрсетеді [Орысша оқығандар, 1913].

Қазақ жастарының әртүрлі жоғары оқу орындарына түсуі, оларға берілген стипендиялар және студенттердің жетістіктері халықтың тек жеке табысқа емес, жалпы қоғамдық өркендеуге бет бұрғанын дәлелдеді. Бұл үрдісті тереңірек ұғыну үшін 1913–1918 жылдары жарық көрген «Қазақ» газетінің мақалалары маңызды дереккөзі бола алады. Газет беттерінде жарияланған материалдар жеке тұлғалардың жетістіктерін баяндап қана қоймай, жалпы қазақ қоғамының білім деңгейін және кәсіби әлеуетін арттыру жолындағы ұжымдық ұмтылыстың көрінісі ретінде қарастырылуы тиіс [Abdulvahap, 2022: 72].

Мәселен, 1914 жылдың 31 желтоқсанындағы нөмірде Садуақас Жандосов Петроградтағы қазақ студенттерінің білім алып жатқан салалары мен олардың әлеуметтік-экономикалық қиындықтары туралы нақты мәлімет ұсынған [Жандосов, 1914]. 1915 жылы жарық көрген Халел Ғаббасовтың мақаласы Мәскеудегі студенттерге қатысты деректерді жүйелеп, олардың қай өңірден келгенін, қандай стипендиялармен қамтамасыз етілгенін көрсетеді [Ғаббасов, 1914]. Міржақып Дулатовтың Томск қаласы жөніндегі мақаласына Мұстафа Шоқай толықтырулар енгізіп, шәкіртақы жүйесінің ашықтығына мән берген [М.Д. және М.Ш., 1915].

Қазан, Варшава, Киев және Саратов қалаларындағы студенттер туралы да жан-жақты ақпарат берілген [Кашқынбаев, 1915]. Бұл мәліметтер қазақ жастарының империяның әртүрлі орталықтарында білім алу арқылы кәсіби әлеуетін дамытуға ұмтылғанын дәлелдейді [Г.К., 1915]. Мәселен, Саратовтағы студенттер туралы деректі Есенғали Қасаболатов ұсынған. Бұл оның тек публицист емес, сонымен қатар қоғам игілігі үшін білім жолындағы нақты бақылауларды жүзеге асырған тұлға екенін аңғартады [Есенғали, 1915].

Бұл тарихи үрдіс қазақ жастарының тек діни немесе дәстүрлі біліммен шектелмей, медицина, құқық, мұғалімдік, физика-математика, ауыл шаруашылығы, ветеринария және политехникалық бағыттар секілді заманауи салаларда да кәсіби жетілуге бет бұрғанын көрсетеді [Аккуш, Темирханов, 2025: 43]. Бұл тек жеке мансап құру емес, болашақта өз халқының денсаулық сақтау, білім беру, әкімшілік басқару салаларында сапалы қызмет көрсетуге ұмтылудың белгісі болды [Студентке стипендия берілу, 1915].

Осы үдерісті зерделеуде «Қазақ» газетінің материалдары мен архивтік құжаттар негізінде құрастырылған екі кесте – университеттер мен мамандандырылған оқу орындарында оқыған студенттерге қатысты деректерді қамтиды [С.С., 1915]. Бұл кестелерде студенттердің аты-жөні, мамандығы, оқу орны, орналасқан қаласы, стипендия алу жағдайы және шыққан өңірі нақты көрсетілген. Мәліметтердің толық болмауы кейбір студенттерді қамтуға мүмкіндік бермегенімен, қолда бар деректер бойынша 20 студент университеттерде (1-кесте), ал 16 студент кәсіби оқу орындарында (2-кесте) білім алған.

Кесте деректеріне сәйкес, қазақ студенттері көбінесе Петербург, Мәскеу, Қазан, Томск, Саратов және Варшава сияқты ірі білім орталықтарында оқыған. Олардың бір бөлігі оқуға өз қаражатын жұмсаса, енді бірі – жергілікті земство немесе облыстық басқармалар бөлген стипендиялар арқылы оқуға мүмкіндік алған. Бұл жағдай қазақ қоғамының сол кезеңдегі әлеуметтік құрылымы мен білімге деген ынтасын айқын бейнелейді [Тұрлыбай, Кенжебаев, 2025: 143].

Қорытындылай келе, XX ғасыр басындағы қазақ зиялыларының білім туралы көзқарастары, қазақ жастарының білімге ұмтылысы және осы жолда мемлекет пен қоғам тарапынан жасалған қолдаулар – ұлттың жаңғыруына, әлеуметтенуіне және заманауи кәсіби құрылымдармен ұштасуына жол ашты. Бұл тарихи кезеңдегі «Қазақ» газетінің рөлі – тек ақпарат таратуда ғана емес, ұлттық сана мен білім беру қозғалысының моральдық-идеялық тірегіне айналған шынайы зияткерлік платформа ретінде айқын көрінді.

Кесте 1. Жоғары оқу орындарында білім алған қазақ студенттері

Table 1. Kazakh Students Who Studied in Higher Education Institutions

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БІЛІМ АЛҒАН ҚАЗАҚ СТУДЕНТТЕРІ					
№	Студенттің аты-жөні	Оқу бағдарламасы	Университет Қала	Стипендия жағдайы	Келген аймағы
1	Мұстафа Шоқай	Құқық факультеті	Петроград университеті	Патша тәж киу рәсімі қарсаңында Ақмешіт қазақтарына бөлінген стипендия	Ақмешіт уезі
2	Ғаббасжан Сұлтанұлы Сейдәлін	Құқық факультеті	Петроград университеті	Торғай облысының стипендиясы	Қостанай уезі
3	Халел Ғаббасов	Физика-математика факультеті	Мәскеу	Семей облысынан жыл сайын 400 сом көлемінде стипендия алады	Семей уезі

4	Ғабрахман Бек Оразаев	Құқық факультеті	Мәскеу	Өз қаражаты және Түркістан қазақтарының көмегі арқылы	Марғиялан
5	Асылбек Сейітов	Медицина факультеті	Томск	Өз қаражаты	Павлодар уезі
6	Әбубәкір Имамбаев	Құқық факультеті	Қазан университеті	Өз қаражаты	Қостанай уезі
7	Мұқыш Боштаев	Құқық факультеті	Қазан университеті	Өз қаражаты	Павлодар уезі
8	Базарбай Мәметов	Құқық факультеті	Қазан университеті	Земство бөлген стипендия	Жетісу облысы, Лепсі уезі
9	Шафхат Бекмұхамедов	Құқық факультеті	Қазан университеті	Өз қаражаты	Астрахан губерниясы, 2-аймақ
10	Ғайса Қашқынбаев	Медицина факультеті	Қазан университеті	Облыстың қазақтарға бөлген стипендиясы	Орал облысы, Ілбішін уезі
11	Ғайса Қысықов	Медицина факультеті	Қазан университеті	Крижановский атындағы стипендия мүшесі	Ырғыз уезі
12	Хамза Нұржанұлы	Құқық факультеті	Киев	Өз қаражаты	Әулие-Ата уезі
13	Жүсіпбек Жақыпбайұлы	Медицина факультеті	Киев	Земство бөлген стипендия (жылына 360 сом)	Жетісу облысы, Үлкен Алматы елі
14	Есенғали Қасаболатов	Медицина факультеті	Саратов университеті	Орал облысы басқармасы бөлген стипендия	Орал облысы
15	Ықылас Шұғұлов	Медицина факультеті	Саратов университеті	Орал облысы басқармасы бөлген стипендия	Орал облысы
16	Батырғали Юсупғалиев	Медицина факультеті	Саратов университеті	Земство бөлген стипендия	Астрахан губерниясы
17	Ахмет Ниязов	Медицина факультеті	Саратов университеті	Өз қаражаты	Астрахан губерниясы
18	Ғұмар Есенқұлов	Медицина факультеті	Саратов университеті	Стипендияда	Орал облысы
19	Батырғали Бейсенов	Медицина факультеті	Саратов университеті	Стипендияда	Орал облысы
20	Батырша Есімханов	Құқық факультеті	Петербург университеті	Стипендия жағдайы көрсетілмеген	Орал облысы, Ілбішін уезі

Кесте 2. Жоғары оқу орындарында білім алған қазақ студенттері

Table 2. Kazakh Students Who Studied in Higher Education Institutions

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БІЛІМ АЛҒАН ҚАЗАҚ СТУДЕНТТЕРІ					
№	Студенттің аты-жөні	Оқу бағдарламасы	Университет Қала	Стипендия жағдайы	Келген аймағы
1	Ыдрыс Оразалин	Жоғары ауылшаруашылық институты	Петроград	Өз қаражаты	Семей облысы, Павлодар уезі
2	Шахмардан Сейітұлы Қапсаламов	Жоғары ауылшаруашылық институты	Петроград	Өз қаражаты	Ферғана облысы, Наманған
3	Жәңгір Сәлімгерейұлы Жантөрин	Политехникалық институт, экономика	Петроград	Өз қаражаты	Ақпаратта көрсетілмеген
4	Сатылған Сабатайев	Ауылшаруашылық институты	Мәскеу	Стипендия (жылына 400 сом)	Жетісу облысы, Алматы уезі

5	Тел Жаманмұрынов	Ауылшаруашылық институты	Мәскеу	Стипендия (жылына 400 сом)	Торғай облысы, Ырғыз уезі
6	Нәзір Төреқұлов	Сауда институты	Мәскеу	Өз қаражаты	Қоқан қаласы
7	Аққағаз Досжанқызы (әйел)	Әйелдерге арналған жоғарғы курстар, медицина	Мәскеу	Земство стипендиясы (жылына 410 сом)	Торғай облысы, Ақтөбе уезі
8	Таным Күлегенқызы (әйел)	Емшілдік институты	Мәскеу	Өз қаражаты	Торғай облысы, Ырғыз уезі
9	Әлімхан Ермаков	Технологиялық институт	Томск	Өз қаражаты	Семей облысы, Қарқаралы уезі
10	Бижанғали Жаңқадамов	Ветеринарлық институт	Қазан	Қаржылық қиындықтарға байланысты оқудан шыққан	Орал облысы, Ілбішін уезі
11	Әшірбек Шалымбеков	Ветеринарлық институт	Варшава	Өз қаражаты	Семей облысы
12	Әбілмәжін Күшіков	Ветеринарлық институт	Варшава	Өз қаражаты	Семей облысы
13	Сұлтанайев	Ветеринарлық институт	Варшава	Өз қаражаты	Жетісу облысы
14	Ахмет Тұңғашин	Ветеринарлық институт	Варшава	Стипендияда	Торғай облысы
15	Шүленбай Оралбайұлы	Политехникалық институт, агрономия	Киев	Земство стипендиясы	Орал облысы
16	Әбілмағжан Балтанұлы	Политехникалық институт, агрономия	Киев	Земство стипендиясы	Орал облысы, Ілбішін уезі

Қорытынды. 1913–1918 жылдар аралығында қазақ қоғамында білім беру саласында, әсіресе жоғары білімге ұмтылуда айтарлықтай серпіліс байқалды. Бұл кезеңде заманауи кәсіби салаларда – медицина, құқық, педагогика және ауыл шаруашылығы бағыттарында – білім алған қазақ жастарының саны арта түсті. Мұндай үрдіс қазақ халқының жаңаша даму жолын таңдағанын, өркениетті қоғам құруға және ұлттық болашақты білім арқылы қалыптастыруға деген ұмтылысын айқын көрсетеді.

«Қазақ» газетінің 1914–1918 жылдардағы сандарында жарық көрген материалдар бұл процестің құжаттық әрі моральдық дәлелі ретінде маңызды рөл атқарды. Газет тек ақпарат беріп қана қоймай, сонымен қатар студенттердің стипендиялық, әлеуметтік, географиялық жағдайларын кеңінен қамтыды. Петербургтен бастап Саратов, Мәскеу, Қазан, Томск, Киев, Варшава қалаларына дейінгі кеңістікте білім алып жатқан қазақ студенттерінің өмірі мен тағдыры қазақ оқырманына үлгі ретінде ұсынылды.

Қазақ жастарының түрлі оқу орындарында білім алуы – сол кезеңдегі жалпыұлттық мақсаттың бір көрінісі. Бұл ұмтылыс тек жекелеген тұлғалардың ғана емес, тұтас қазақ қоғамының жоғары білім арқылы өркендеуге ұмтылғанын көрсетеді. Жинақталған деректерге сүйенсек, университеттер мен мамандандырылған оқу орындарында білім алып жатқан студенттердің нақты мамандықтары, стипендиялық жағдайы және шыққан аймағы анықталып, екі негізгі кестеге бөлінді. Бұл кестелер қазақ жастарының кәсіби бағыттарға бет бұруын және географиялық таралуын жүйелі түрде көрсетіп береді.

Ең бастысы, бұл деректер қазақ жастарының білім алу жолындағы табандылығы мен қоғамның оларға деген сенімін бейнелейді. Өртүрлі аймақтардан шыққан студенттерге берілген стипендиялар – қазақ қоғамының ұжымдық жауапкершілігінің, білімге деген сенімінің және болашаққа бағытталған ұлттық стратегиясының дәлелі болды. Сонымен қатар, мұндай үрдістер әйелдерге білім беру мәселесінде де бұрынғыға қарағанда оң көзқарастың қалыптасуына ықпал етті.

Осылайша, зерттелген баспасөз материалдары мен талданған студенттік мәліметтер қазақ халқының XX ғасырдың басында қалыптасқан жаңа тарихи кезеңге білім арқылы бейімделуін, ұлттық сананың жаңғыруын және қоғамдық дамудың басым бағыты ретінде білімді таңдағанын дәлелдейді. Бұл – сол дәуірдегі қазақ зиялылары мен көзі ашық азаматтарының ел болашағын біліммен байланыстырып, жаңару мен өркендеудің кілтін тек оқу мен ағартушылықтан көргенін көрсететін тарихи шындық.

Әдебиеттер

- Аккуш, Темирханов, 2025 – Аккуш, С., & Темирханов, Б. (2025). XX ғасырдың басындағы қазақ қажылары: «Қазақ» газетінің материалдары негізінде зерттеу. *Asian Journal "Steppe Panorama"*, 12(1), 36–48–66. https://doi.org/10.51943/2710-3994_2025_12_1_36-48
- Атабаев, 2000 – Атабаев Қ. Қазақ баспасөзі Қазақстан тарихының дерек көзі (1870–1918). Ғылыми монография. Алматы: Қазақ университеті, 2000. 358 б.
- Г.К., 1915 – Г.К. Варшавада қазақ студенттері // «Қазақ» газеті. 1915. No 101. 5 ақпан.
- Ғаббасов, 1914 – Ғаббасов Х. Мәскеудегі қазақ студенттері // «Қазақ» газеті. 1915. No 93. 4 қаңтар.
- Есенғали, 1915 – Есенғали Қ. Саратовта қазақ студенттері // «Қазақ» газеті. 1915. No 112. 15 наурыз.
- Әбдіманов, 1993 – Әбдіманов Ә. // «Қазақ» газеті. Алматы: Қазақстан, 1993. 168 б.
- Әнес, 2009 – «Қазақ» газеті 1913 жыл / репрессияға ұшыраған қазақ зиялыларының мұрасын зерттейтін «Арыс» қоры; құраст.: Смағұлова С., Әнес Ғ., Замзаева Т. Астана: Арыс, 2009. 480 б.
- Әнес, 2009 – «Қазақ» газеті 1914 жыл / репрессияға ұшыраған қазақ зиялыларының мұрасын зерттейтін «Арыс» қоры; құраст.: Смағұлова С., Әнес Ғ., Замзаева Т. Астана: Арыс, 2009. 480 б.
- Әнес, 2009 – «Қазақ» газеті 1915 жыл / репрессияға ұшыраған қазақ зиялыларының мұрасын зерттейтін «Арыс» қоры; құраст.: Смағұлова С., Әнес Ғ., Замзаева Т. Астана: Арыс, 2009. 480 б.
- Жандосов, 1914 – Жандосов С. Петерборда қазақ студенттері // «Қазақ» газеті. 1914. No 92. 31 желтоқсан.
- Кашқынбаев, 1915 – Кашқынбаев Г. Қазанда қазақ студенттері // «Қазақ» газеті. 1915. No 100. 30 қаңтар.
- Қасаболатов, 1913 – Қасаболатов Е. Қазақ жастарына // «Қазақ» газеті. 1913. No 4. 1 наурыз.
- Қойгелдиев, 2004 – Қойгелдиев М. Ұлттық саяси элита. Қызметі мен тағдыры (XVIII–XX ғғ.). Алматы: Жалын, 2004. 400 б.
- М.Д. және М.Ш., 1915 – М.Д. және М.Ш. Томскіде қазақ студенттері // «Қазақ» газеті. 1915. No 96. 15 қаңтар.
- Орысша оқығандар, 1913 – Орысша оқығандар // «Қазақ» газеті. 1913. No 26. 15 тамыз.
- С.С., 1915 – С.С. Киевте қазақ студенттері // «Қазақ» газеті. 1915. No 107. 25 ақпан.
- Студентке стипендия берілу, 1915 – Студентке стипендия берілу // «Қазақ» газеті. 1915. No 159. 29 қазан.
- Тұрлыбай, 2025 – Б.С. Тұрлыбай. (2025). Методологические основы преподавания истории с использованием статей о просвещении в газете «Қазақ». Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Исторические и социально-политические науки, 1(84). <https://doi.org/10.51889/2959-6017.2025.84.1.023>
- Тұрлыбай, Кенжебаев, 2025 – Тұрлыбай Б.С., Кенжебаев Ғ.Қ. (2025). «Қазақ» газетінде оқу-ағарту мәселесінің көтерілуі // Отан тарихы. 2025. Т. 28. No 1. 139–151–66. https://doi.org/10.51943/2788-9718_2025_28_1_139-151
- Abdulahap, 2022 – Abdulvahap Kara. Mustafa Çokay Türkistan Bağımsızlığını Bayraktarı. – İstanbul: TÜRK KÜLTÜRÜNE HİZMET VAKFI YAYINLARI, 2022. 358 p.
- Kuttyzholova, Filipov, 2023 – Kuttyzholova A, Filipov M. The Educational Role of the Qazaq Newspaper (1913–1918). *Ezikov Svyat (Orbis Linguarum)*. 2023. Vol. 21 (3). Pp. 119–127.
- Türk, 2005 – Türk V. "Kazak Gazetesi". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. 2005. (19), 131–138.

Reference

- Abdimanov, 1993 – Abdimanov Ö. “Qazaq” gazetі. Almaty: Qazaqstan, 1993. 168 p. [in Kazakh]
- Abdulahap, 2022 – Abdulvahap Kara. Mustafa Çokay Türkistan Bağımsızlığını Bayraktarı. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, 2022. 358 p. [in Turkish]
- Anes, 2009 – «Qazaq» gazetі 1913 jıl / repressiyaga wşıragan qazaq ziyalılarınıń mұrasın zertteytin «Arıs» qorı; qұrast.: Смағұлова С., Anes G., Zamzaeva T. Astana: Arıs, 2009. 480 p. [in Kazakh]
- Anes, 2009 – «Qazaq» gazetі 1914 jıl / repressiyaga wşıragan qazaq ziyalılarınıń mұrasın zertteytin «Arıs» qorı; qұrast.: Смағұлова С., Anes G., Zamzaeva T. Astana: Arıs, 2009. 480 p. [in Kazakh]
- Anes, 2009 – «Qazaq» gazetі 1915 jıl / repressiyaga wşıragan qazaq ziyalılarınıń mұrasın zertteytin «Arıs» qorı; qұrast.: Смағұлова С., Anes G., Zamzaeva T. Astana: Arıs, 2009. 480 p. [in Kazakh]

- Atabaev, 2000 – *Atabaev Q.* Qazaq baspasözi Qazaqstan tarihyñ derek közi (1870–1918). Gylymi monografiya. Almaty: Qazaq universiteti, 2000. 358 p. [in Kazakh]
- Esenğali, 1915 – *Esenğali Q.* Saratovta qazaq studentteri // «*Qazaq*» gazetі. 1915. № 112. 15 naurız. [in Kazakh]
- G.K., 1915 – *G.K.* Varşavada qazaq studentteri // «*Qazaq*» gazetі. 1915. № 101. 5 aqpan. [in Kazakh]
- Gabbasov, 1914 – *Gabbasov H.* Maskeudegi qazaq studentteri // «*Qazaq*» gazetі. 1915. № 93. 4 qañtar. [in Kazakh]
- Jandosov, 1914 – *Jandosov S.* Peterborda qazaq studentteri // «*Qazaq*» gazetі. 1914. № 92. 31 jeltoqsan. [in Kazakh]
- Kuttyzholova, Filipov, 2023 – *Kuttyzholova A., Filipov M.* The Educational Role of the Qazaq Newspaper (1913–1918). *Ezikov Svyat (Orbis Linguarum)*. 2023. Vol. 21 (3). Pp. 119–127. [in English]
- M.D. jane M.Ş., 1915 – *M.D. jane M.Ş.* Tomskiyde qazaq studentteri // «*Qazaq*» gazetі. 1915. № 96. 15 qañtar. [in Kazakh]
- Oryssa oqıǵandar, 1913 – *Oryssa oqıǵandar* // «*Qazaq*» gazetі. 1913. №26. 15 tamız. [in Kazakh]
- Qasbolatov, 1913 – *Qasbolatov Esenğali.* Qazaq jastarina // «*Qazaq*» gazetі. 1913. № 4. 1 naurız. [in Kazakh]
- Qaşqynbaev, 1915 – *Qaşqynbaev G.* Qazanda qazaq studentteri // «*Qazaq*» gazetі. 1915. № 100. 30 qañtar. [in Kazakh]
- Qoygeldiev, 2004 – *Qoygeldiev M.* Ultıq sayasi elita. Qyzmeti men taǵdyry (XVIII–XX ǵǵ.). Almaty: Jalın, 2004. 400 p. [in Kazakh]
- S.S., 1915 – *S.S.* Kievte qazaq studentteri. «*Qazaq*» gazetі. 1915. № 107. 25 aqpan. [in Kazakh]
- Studentke stipendiya berilu, 1915 – *Studentke stipendiya berilu* // «*Qazaq*» gazetі. 1915. № 159. 29 qazan. [in Kazakh]
- Turlybai, 2025 – *Turlybai B.S.* (2025). Metodologiyalıq negizderi tarihtı oqytuda «Qazaq» gazetindegi aǵartu mäselelerine arnalǵan maqalalardı paydalanu. *Vestnik QazNPU imeni Abaya*. Seriya: Tarihi jáne áleumettik-sayasi ǵılımdar. 2025. № 1(84). <https://doi.org/10.51889/2959-6017.2025.84.1.023> [in Kazakh]
- Turlybai, Kenjebaev, 2025 – *Turlybai B.S., Kenjebaev G.Q.* «Qazaq» gazetinde oqıw-aǵartu mäselesiniń köterilui. *Otan tarihy*. 2025. T. 28. № 1. Pp. 139–151. https://doi.org/10.51943/2788-9718_2025_28_1_139-151 [in Kazakh]
- Türk, 2005 – *Türk V.* “Kazak Gazetesi”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. 2005. № (19). Pp. 131–138. [in Turkish]
- Akkuş, Temirkhanov, 2025 – *Akkuş, S., & Temirkhanov, B.* (2025). XX ǵasyrdıń basyndaǵı qazaq qajıları: «Qazaq» gazetiniń materialdarı negizinde zertteu. *Asian Journal "Steppe Panorama"*. 2025. 12(1). Pp. 36–48. https://doi.org/10.51943/2710-3994_2025_12_1_36-48 [in Kazakh]

МАЗМҰНЫ/ СОДЕРЖАНИЕ/ CONTENT
ОТАН ТАРИХЫ. 2025. Т. 28. № 2

<i>Abdualy A.B., Dzhursunbaev B.A., Tokbolat S.T.</i> FROM UNCHARTED FRONTIER TO IMPERIAL DOMAIN: RECONNAISSANCE EXPEDITIONS IN THE KAZAKH STEPPE.....	272
<i>Айдарбаева Р.К., Уалиева С.К.</i> БОСҚЫНШЫЛЫҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ БАЛАЛАРЫНЫҢ ТАҒДЫРЫ (XX ғ. 30-жж.).....	290
<i>Ахметова У.Т.</i> ӘЛКЕЙ МАРҒҰЛАН ЖӘНЕ САРАЙШЫҚ АРХЕОЛОГИЯСЫ.....	307
<i>Beisembayeva A.R.</i> KHAN UALI AND THE DECLINE OF KHANATE AUTHORITY IN THE EARLY XIX CENTURY.....	320
<i>Belyalova A., Zhengis Zh.Zh.</i> FAMINE IN KAZAKHSTAN IN THE 1930S AND ITS REPRESENTATION IN FOREIGN HISTORIOGRAPHY.....	330
<i>Egamberdiyev M., Akhantaeva A.</i> FIGURE OF OTEBAI AULIE AS A COMPONENT OF KAZAKH SACRED TRADITION AND HISTORICAL MEMORY.....	340
<i>Zhakibayeva G.B., Oteпова G.E., Kussainov D.Zh.</i> SYSTEMATIZATION OF ARCHIVAL DOCUMENTS ON THE CONQUEST OF SOUTHERN KAZAKHSTAN IN THE MIDDLE OF THE XIX CENTURY.....	352
<i>Зинуров Р.Н.</i> О МЕСТЕ ОСПАНА БАТЫРА В КАЗАХСКОЙ ИСТОРИИ.....	364
<i>Карлыбаев М.А., Идрисов А.Р.</i> ПРОБЛЕМЫ ИДЕНТИФИКАЦИИ АВТОРА КНИГИ «РАДД АЛЬ МАНХУЛ».....	377
<i>Kairullina A., Maksutova A.</i> PERSONALITY AND ACTIVITIES OF THE FIRST KAZAKH OFFICIAL OF THE MIDDLE ZHUZ: SHON BI EDIGEULY.....	388
<i>Касымова Д.Б., Каримова А.Е., Кудайбергенулы Б.</i> НЕМЦЫ В КАЗАХСКОЙ ССР В 1950–1970-е ГОДЫ: СОЦИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ.....	396
<i>Құмыспаев С.С., Избасарова Г.Б.</i> ПРОБЛЕМЫ ПОСТКОЛОНИАЛИЗМА И ДЕКОЛОНИЗАЦИИ В МИРОВОЙ И ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИИ.....	415
<i>Қусайнова Ж.А., Бакирова Ж.Е.</i> ЖОШЫ ҰЛЫСЫ: ТАРИХИ ЖАДТЫ ҚАЙТА ЖАНДАНДЫРУ МЕН ТАРИХИ РЕКОНСТРУКЦИЯ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	429

Муканова Г.К.

ПЛЮСЫ И МИНУСЫ КОРЕНИЗАЦИИ. НА ПРИМЕРЕ АКМОЛИНСКОЙ ГУБЕРНИИ, 1920-е гг.....446

Ногайбаева М.С., Түменбай Ы.Н.

XIV–XV ҒАСЫРЛАРДАҒЫ АЛТЫН ОРДАНЫҢ САЯСИ ЖҮЙЕСІНІҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ: ТАЙПА БЕКТЕРІНІҢ ЫҚПАЛЫ.....460

Оспанова А.Қ.

XX ҒАСЫРДАҒЫ ШЫҒЫС ТҮРКІСТАН ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ КӨШІ-ҚОН ТАРИХЫ: ҚҰЖАТТЫҚ МАТЕРИАЛДАР НЕГІЗІНДЕ ЗЕРТТЕУ.....474

Сағнайкызы С., Сартаев С.А.

КАДРОВАЯ ПОЛИТИКА И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ РАБОТНИКОВ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ КАЗАХСТАНА (1925–1932 гг.) В КОНТЕКСТЕ СОЦИАЛЬНОЙ УСТОЙЧИВОСТИ.....490

Сисенбаева А.А., Калыбекова М.Ч.

ПОЛЬША АУМАҒЫНДАҒЫ КОНЦЛАГЕРЬЛЕРДЕГІ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ СОҒЫС ТҮТҚЫНДАРЫНЫҢ КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРІ: СЕРГЕЙ ВОРОПАЕВ КҮНДЕЛІГІ МЫСАЛЫНДА (1941–1945).....500

Темирханов Б., Муталиев М., Сауырқан Е.

XX Ғ. БАСЫНДА ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БІЛІМ АЛҒАН ҚАЗАҚ СТУДЕНТТЕРІ: «ҚАЗАҚ» ГАЗЕТІ НЕГІЗІНДЕ.....510

Torgautova Sh.A., Sugirbaeva G.D.

TURAR RYSKULOV'S STATE ACTIVITIES IN THE FINANCIAL COMMITTEE UNDER THE COUNCIL OF PEOPLE'S COMMISSARS OF THE TURKESTAN ASSR IN 1922–1923 (DEDICATED TO THE 130TH ANNIVERSARY OF TURAR RYSKULOV'S BIRTH).....520

Тулепбергенов Г.М., Утегенов М.З.

ПОВСЕДНЕВНАЯ ЖИЗНЬ КАЗАХСКИХ И БАШКИРСКИХ АУЛОВ В 50-60 ГГ. XX ВЕКА.....530

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көшесі, 28
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
«Отан тарихы» журналының редакциясы

Сайтқа сілтеме: <https://otan.history.iie.kz>

Тел.: +7 (727) 272-46-54.

E-mail: otanhistory@gmail.com.

Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде
1998 ж. 9 наурызда тіркеліп, N 158-ж куәлігіне ие болды.

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге
түсіргенде міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.